

Lena FIJAŁKOWSKA*

 <https://orcid.org/0000-0001-5674-703X>

ELEMENTY HISTORYCZNOPRAWNE W ANTYUKRAIŃSKIEJ PROPAGANDZIE FEDERACJI ROSYJSKIEJ W LATACH 2013–2022

Abstrakt

Przedmiot badań: Przedmiotem analizy są argumenty historycznoprawne, które znalazły zastosowanie w kampaniach propagandowych skierowanych przeciw Ukrainie.

Cel badawczy: Celem badań było ustalenie, w jaki sposób historia prawa wykorzystywana jest w wojnie informacyjnej z Ukrainą, na jakich wydarzeniach skupia się rosyjska narracja historyczna, jakie żądania i dążenia uzasadnia i w jaki sposób to robi.

Metoda badawcza: W badaniach oparto się na analizie piśmiennictwa oraz przemówień i innych wypowiedzi prezydenta Rosji, a także treści propagandowych zawartych w rosyjskich mediach.

Wyniki: Analiza wykazała, że historia prawa stanowi istotne narzędzie w wojnie informacyjnej prowadzonej przeciw Ukrainie. Narracja rosyjska koncentruje się przy tym na tych wydarzeniach, które da się zinterpretować w sposób pozwalający na podkreślenie odwiecznej jedności narodów rosyjskiego, ukraińskiego i białoruskiego, przy jednoczesnym zanegowaniu pełnej samodzielności Ukrainy. Ziemie zajęte w roku 2014 uznaje się za historycznie rosyjskie, zaś imperialna przeszłość Rosji służy jako uzasadnienie dla tworzenia strefy wpływów obejmującej obszar poradziecki. Z kolei usprawiedliwieniem agresji zarówno z 2014 r., jak i z lutego 2022 r. ma być odradzający się na Ukrainie faszyzm, którego dowód stanowić ma kult Stepana Bandery.

Słowa kluczowe: historia prawa, historia, wojna informacyjna, propaganda.

1. Wstęp

Zajęcie Krymu i wojna w Donbasie w roku 2014, a następnie pełnowymiarowa inwazja na Ukrainę w lutym 2022 r. poprzedzone zostały intensywnymi antyukraińskimi kampaniami propagandowymi, których celem było usprawiedliwienie działań Federacji Rosyjskiej zarówno wobec własnych obywateli, jak i wobec światowej opinii publicznej. Służyć temu miały argumenty gospodarcze,

* Dr, Uniwersytet Łódzki, Wydział Prawa i Administracji, Katedra Badań nad Rozwojem Państwa i Prawa; e-mail: lfijalkowska@wpia.uni.lodz.pl

polityczne, a także historyczne i historycznoprawne, i to te ostatnie są przedmiotem zainteresowania niniejszego artykułu. Z jednej strony mają one na celu przedstawienie Ukrainy jako państwa i narodu *de facto* sztucznego, pozbawionego prawdziwych historycznych korzeni, z drugiej – uzasadniają poszczególne akcje podejmowane przez FR, takie jak aneksja Krymu czy sprzeciw wobec nadania autokefalii ukraińskiej cerkwi. Ich egzemplifikację najłatwiej znaleźć w licznych przemówieniach i publicznych wypowiedziach Władimira Putina, a w szczególności w artykule-manifeście historycznym opublikowanym na oficjalnej stronie prezydenta 12 lipca 2021 r.¹

2. Rosja jako kontynuatorka i spadkobierczyni Rusi Kijowskiej

Rosja w swojej propagandzie podkreśla ciągłość historii, od Rusi Kijowskiej zaczynając, a na współczesnej Rosji kończąc. Z jednej strony służy to legitymizacji obecnej władzy jako stanowiącej część wielowiekowej tradycji, z drugiej – uzasadnia wielkomocarstwowe ambicje Rosji i jej dążenie do zachowania swojej strefy wpływów na obszarze dawnego ZSRR². W odniesieniu do Ukrainy rosyjska narracja koncentruje się wokół kilku wydarzeń uznanych za najważniejsze.

Pierwsze z nich to samo powstanie obu państw, a dokładnie – mit Rusi Kijowskiej. Rosja uznaje się za spadkobierczynię państwa staroruskiego, a chrzest Włodzimierza Wielkiego za jeden z aktów założycielskich swojego państwa, który otworzył Rusi, czyli późniejszej Rosji, drzwi do Europy. Z tym wiąże się wizja cywilizacji rosyjskiej jako odrębnej od zachodniej cywilizacji euroazjatyckiej, „która nie ma granic wyznaczonych przez czynniki etniczne, religijne czy językowe”, zaś gdy chodzi o model państwowości jest „dziedziczką zarówno Bizancjum, jak i Złotej Ordy”³. Bez Rusi Kijowskiej Rosja przestaje bowiem być tysiącletnim mocarstwem – jej historia zaczyna się zaledwie w XVI w., nie ma też podstaw, by rościć sobie pretensje do miana trzeciego Rzymu.

¹ Statja Władimira Putina «Ob istoriczeskom jedinstwie russkich i ukraincew», <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>; stan na 26.06.2022 r.

² S. Stewart, *Geschichte als Instrument der Innen- und Außenpolitik am Beispiel Russlands. Wie die Gegenwart die Vergangenheit beeinflusst*, SWP-Publikationen, <https://doi.org/10.18449/2020S22>; <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2020S22/#hd-d18254e355>; stan na 18.06.2022 r.

³ P. Sieradzan, L. Sykulski w rozmowie z Leonardem Savinem, <http://4pt.su/pl/content/renesans-eurazjatyzm>; stan na 19.06.2022 r. Jak wyjaśnia Savin, dziedzictwo Złotej Ordy przejawia się w pełnej (lub niemal pełnej) władzy jednego człowieka, podobnie jak to było w przypadku mongolskiego chana.

Szczególną wagę przywiązuje się do Chersonezu na Krymie jako (domnie-manego) miejsca chrztu Włodzimierza. W okresie prorosyjskich rządów prezydenta Janukowycza (2010–2014), kiedy Rosja miała nadzieję na pozyskanie Ukrainy dla unii europejsko-azjatyckiej opartej o unię celną, m.in. także z Białorusią i Kazachstanem, eksploatowano dla tego celu właśnie mit wspólnej tradycji świętej Rusi i antyzachodniej jedności Słowian. Przejawem tej polityki były m.in. obchody 1025 rocznicy chrztu Rusi, podczas których na spotkaniu z patriarchami cerkwi prawosławnych Putin stwierdził: „Podstawy moralne prawosławia sformowały charakter narodu i mentalność narodu, ujawniły jego najlepsze twórcze walory, pomogły Rosji w zajęciu godnego jej miejsca w cywilizacji światowej. Dla państwowości rosyjskiej prawosławie stało się fundamentem duchowym. Połączyło ono mocnymi więzami pokrewieństwa Rosję, Ukrainę i Białoruś”⁴. Putin i Cyryl udali się również na uroczystości rocznicowe do Kijowa, podkreślając wspólny, rosyjsko-ukraiński charakter święta. Po upadku Janukowycza i ataku na Ukrainę w 2014 r. nastąpiło gwałtowne zaostrzenie retoryki, zmierzające do uzasadnienia praw Rosji do ziem ukraińskich, w szczególności do Krymu nazywanego teraz „odwiecznie rosyjską ziemią”⁵. Podczas spotkania z uczonymi, odbytego właśnie w Chersonesz w roku 2017, prezydent powiedział m.in. „Chersonesz stał się bazą i podstawą umocnienia ruskiej państwowości, należy z niego stworzyć «rosyjską Mekkę». Nie chodzi o to, że tutaj księżę Włodzimierz przyjął chrzest, ale o to, że wraz z tym wydarzeniem rozpoczął się proces umocnienia rosyjskiej państwowości. Miejsce to ma unikatowe znaczenie dla naszego państwa, naszego narodu i naszej państwowości”⁶. Aspekt religijny posłużył jako dodatkowe uzasadnienie aneksji Krymu jako kolebki rosyjskiego chrześcijaństwa⁷. Działania w tym zakresie były skoordynowane z Cerkwią. W 2014 r. na Krym przybyła oficjalna pielgrzymka z relikwiami ze Świętej Góry Athos, zaś przed aneksją na Krymie wraz z oddziałami specnazu pojawili się liczni duchowni, błogosławiący żołnierzy czy urządzający procesje z udziałem separatystów⁸. W roku 2015 w Dniu Jedności

⁴ Cyt. za **W. Materski**, *Polityka historyczna Federacji Rosyjskiej po 2000 r.*, Dzieje Najnowsze 2014/46/4.

⁵ Por. np. wypowiedź Putina: Obrasczenije Priezidenta Rossijskoj Fiedieracyi 18.03.2014, <http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603>; stan na 23.06.2022 r.

⁶ Cyt. za **J. Komosa**, *Historia Ukrainy w najnowszych rosyjskich podręcznikach do historii w świetle rosyjskich rozważań nad narodem*, Studia Polityczne 2019/47, s. 142.

⁷ **M. Domańska, J. Rogoża**, *Naprzód, w przeszłość! Rosyjska polityka historyczna w służbie „wiecznego” autorytaryzmu*, Raport Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa 2021, s. 20, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2021-05-25/naprzod-w-przeszlosc>; stan na 23.06.2022 r.

⁸ *Ibidem*, s. 67.

Narodowej z wielką pompą odsłonięto w Moskwie największy istniejący pomnik Włodzimierza Wielkiego, o wysokości 24 m; był to kulminacyjny punkt obchodów 1000 rocznicy śmierci księcia. W wygłoszonym wówczas przemówieniu Putin nazwał Włodzimierza „zbieraczem i obrońcą ziem rosyjskich, dalekowzrocznym politykiem, który stworzył podwaliny silnego, zjednoczonego, scentralizowanego państwa, które w rezultacie zjednoczyło równe narody, języki, kultury i religie w jedną wielką rodzinę”, a chrzest Rusi – „wspólnym duchowym źródłem dla narodów Rosji, Białorusi i Ukrainy”, który „położył moralne, wartościowe fundamenty, które do dziś determinują nasze życie”. Patriarcha Cyryl stwierdził natomiast, że bez chrztu Rusi „nie byłoby Rosji, rosyjskiej potęgi prawosławnej, wielkiego imperium rosyjskiego, nowoczesnej Rosji”⁹.

Uznanie Ukrainy i Rosji za spadkobierczynie państwa kijowskiego powiązane jest jednocześnie z podkreśleniem, że Rosjanie, Ukraińcy i Białorusini należą do jednej wydzielonej w V–VI w. grupy Słowian Wschodnich¹⁰, jedno i drugie zaś prowadzi do odmawiania Ukraińcom własnej narodowości i przedstawiania ich jako części wielkiego narodu rosyjskiego. Takie właśnie stwierdzenie znalazło się w przemówieniu Putina wygłoszonym 21 lutego 2022 r., przed uznaniem republik separatystycznych na wschodzie Ukrainy, tuż przed rozpoczęciem wojny¹¹. Po inwazji w mediach rosyjskich pojawiły się jeszcze bardziej radykalne wypowiedzi, takie jak ta gwiazdy Kanału 1, Władimira Sołowjowa: Ukraińcy to Rosjanie, którym trzeba przypominać, że ich historia, język i religia są zmyślane¹². Wcześniej, w artykule z 12 lipca 2021 r., Putin napisał, że Rosja i Ukraina „to wspólna przestrzeń historyczna i duchowa”, zaś „Rosjanie, Ukraińcy i Białorusini są spadkobiercami Dawnej Rusi, która była największym państwem w Europie. Plemiona słowiańskie i inne na rozległym obszarze – od Ładogi, Nowogrodu, Pskowa, po Kijów i Czernihów – łączy jeden język (teraz nazywamy go staroruskim), więzy gospodarcze, potęga książąt z dynastii Ruryka. A po chrzcie Rusi – i jedna wiara prawosławna”¹³. Istnienie odrębnego narodu ukraińskiego Putin praktycznie nazwał wymysłem „polskiej elity i części małoruskiej inteligencji” opartym na fikcji¹⁴.

⁹ <http://kremlin.ru/events/president/news/53211>; stan na 19.06.2022 r.

¹⁰ **M. Domańska, J. Rogoza**, *Naprzód...*, s. 67

¹¹ Obrazszczenije Priezidenta Rossijskoj Fiedieracyi 21.02.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67828>; stan na 20.06.2022 r.

¹² [https://teleshov.wp.pl/Rosyjska-propaganda:Ukraińcy-to-Rosjanie,którym-trzeba-przypominać,że-ich-historia,język-i-religia-są-zmyślane-WP-Teleshov](https://teleshov.wp.pl/Rosyjska-propaganda-Ukraińcy-to-Rosjanie-którym-trzeba-przypominać-że-ich-historia-język-i-religia-są-zmyślane-WP-Teleshov); stan na 19.06.2022 r.

¹³ Statja Władimira Putina «Ob istoriczeskom jedinstwie...»...

¹⁴ *Ibidem*. Warto jednocześnie zauważyć, że twierdzenia te nie pozostają oczywiście bez odpowiedzi drugiej strony, również odwołującej się do argumentów historycznoprawnych.

3. Ugoda perejaśławska, czyli powrót właściwego porządku rzeczy

Kolejne eksploatowane przez rosyjską propagandę wydarzenie historyczne to ugoda perejaśławska; według narracji rosyjskiej doprowadziła ona do zjednoczenia dwóch narodów stanowiących niegdyś jeden organizm i stanowiła realizację odwiecznego pragnienia Ukraińców. Byli oni bowiem w państwie polskim grupą prześladowaną, z całego serca pragnąc powrócić do Rosji¹⁵, zaś zjednoczenie z Rosją to kulminacyjny punkt w dziejach narodu ukraińskiego. Wedle tej samej opowieści Chmielnicki to jedyny ataman rozumiejący prawdziwy interes ukraiński, tj. konieczność życia w symbiozie z narodem rosyjskim¹⁶. Podkreślanie odwiecznych więzi narodu ukraińskiego z Rosją oznacza jednocześnie brak zgody na pełną suwerenność Ukrainy i uznanie jej ziem za „odwiecznie rosyjskie”¹⁷. Jest to szczególnie widoczne we wspomnianym wyżej artykule Władimira Putina, zatytułowanym *O historycznej jedności Rosjan i Ukraińców*, gdzie podkreślił on, że hetmani kozaccy nazywali siebie „rosyjskim ludem prawosławnym”, a dla obszaru Kijowa i terenów na lewym brzegu Dniepru utrwaliła się nazwa „Małej Rosji”. Obszar ten miał oczywiście dynamicznie rozwijać się w ramach imperium rosyjskiego, w przeciwieństwie do ziem pozostałych pod władzą Rzeczypospolitej. Putin podkreślił również wspólne dziedzictwo kulturowe Rosji i Ukrainy, których według niego nie da się rozdzielić¹⁸.

4. Ukraina jako twór „ściśle bolszewicki”

We wspomnianym już przemówieniu z 21 lutego 2022 r. Putin stwierdził, że „współczesna Ukraina została w całości stworzona przez Rosję, a dokładniej przez Rosję bolszewicką, komunistyczną”, całkowicie pomijając walkę Ukraińców o niepodległość i sojusz S. Petlury z Piłsudskim, nazywając wojska polskie, które wkroczyły wówczas na Ukrainę, wojskami okupacyjnymi; znów następuje tu podkreślenie odwiecznej przyjaźni dwóch narodów walczących z polskim

Spektakularnym przykładem stał się bardzo popularny w mediach społecznościowych fake-news, zgodnie z którym w odpowiedzi na plan Dumy Państwowej cofnięcia uznania niepodległości Litwy, Rada Miasta Kijowa unieważnić miała dekret Wielkiego Księcia Kijowskiego Włodzimierza o założeniu Moskwy z roku 1147, <https://twitter.com/visegrad24/status/1535321088137232388?lang=en>; stan na 22.06.2022 r.

¹⁵ J. Komosa, *Historia Ukrainy...*, s. 143.

¹⁶ *Ibidem*, s. 144.

¹⁷ M. Domańska, J. Rogoża, *Naprzód...*, s. 30.

¹⁸ Statja Władimira Putina «Ob istoriczeskom jedinstwie...»...

okupantem¹⁹. Jednocześnie jednak skrytykował Lenina za poparcie idei samostanowienia narodów, podkreślając, że uwzględnienie w Deklaracji o utworzeniu ZSRR, a potem w konstytucji ZSRR z 1924 r. zasady prawa republik do swobodnej secesji stało się „bombą zegarową”, która ostatecznie umożliwiła rozpad ZSRR, gdy tylko zabrakło przewodniej roli KPZR²⁰.

5. Prawna i moralna ocena Wielkiego Głodu

Hołodomor stał się jednym z centralnych elementów polityki historycznej Ukrainy, co stanowi poważny problem dla Rosji. Odmawia uznania go za ludobójstwo, obwiniając zań nieprzemysłaną politykę kolektywizacji. Jak istotna to kwestia, pokazuje fakt, że pod nadzorem Federalnej Służby Archiwalnej podjęto w latach 2008–2013 prace nad wydaniem serii dokumentów mających na celu neutralizację narracji ukraińskiej (*Głód w ZSRR 1929–1934*). Teza tego trzytomowego wydawnictwa to kolektywizacja rozpoczęta w 1929 r. jako główna przyczyna głodu w wielu regionach ZSRR, bez szczególnego wyróżniania Ukrainy. By uniknąć skojarzeń z Hołodomorem, przesunięto początkową datę opublikowanej dokumentacji z roku 1932 na 1929, a w pracach nad nią uczestniczyli uczeni z Białorusi, Rosji i Kazachstanu, ale nie z Ukrainy²¹. Władze FR podejmują również intensywne działania na arenie międzynarodowej, starając się nie dopuścić do przyjęcia przez ONZ rezolucji uznającej Wielki Głód za ludobójstwo²².

¹⁹ Putin nazywa Petlurę „bohaterem” narzucanym z zewnątrz. Statja Władimira Putina «Ob istoričeskom jedinstwie...»... .

²⁰ *Ibidem*; <https://www.polskieradio.pl/39/1240/Artykul/2906826,Putin-manipuluje-historia-w-swoim-wystapieniu-Marzenia-o-wielkiej-Rosji-i-klamstwo-o-sowieckich-początkach-Ukrainy>; stan na 23.06.2022 r.

²¹ **J. Zielińska**, *Ruska (russkaja) czy rosyjska (rossijskaja), czyli dylematy rosyjskiej polityki historycznej*, Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych 2017/7, s. 100.

²² **O. Polegki**, *Polityka historyczna jako narzędzie polityki zagranicznej Rosji na obszarze byłego ZSRR. Przypadek Ukrainy*, w: **B. Ociepka** (red.), *Historia w dyplomacji publicznej*, Warszawa 2015, s. 183. Warto jednak zauważyć, że sukcesy FR są tu dość umiarkowane. Już w 2008 r. rezolucję taką przyjął Parlament Europejski, a wcześniej i później – liczne kraje Europy środkowej i zachodniej oraz USA, Australia czy Izrael; ostatnio, już po agresji na Ukrainę, zrobiły to Czechy, <https://dzieje.pl/wiadomosci/czescy-poslowie-uznali-kleske-glodu-na-ukrainie-w-latach-30-za-ludobojstwo>; stan na 21.06.2022 r.; <https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+20081022IPR40408+0+DOC+XML+V0//PL>; stan na 22.06.2022 r.

6. Problem granic Ukrainy

Korzystając z argumentów historycznoprawnych, Rosja kwestionuje również granice współczesnej Ukrainy, nie ograniczając się przy tym bynajmniej do Krymu i Donbasu. Uzasadniając prawo Rosji do Krymu, rosyjska narracja odwołuje się do historii ZSRR, twierdząc, że Chruszczow nie miał prawa w 1954 r. przekazać Krymu USSR. W ślad za prezydentem uznała tak m.in. rosyjska Prokuratura Generalna, a w Dumie pojawił się nawet pomysł, by w odwecie za potępienie aneksji Krymu potępić aneksję NRD przez RFN. Przedstawiona argumentacja odwołuje się do konstytucji ZSRR oraz konstytucji Rosyjskiej Federacyjnej Socjalistycznej Republiki Rad, zgodnie z którymi prezydium obu Rad Najwyższych nie były uprawnione do „rozpatrywania kwestii zmiany statusu konstytucyjno-prawnego autonomicznych socjalistycznych republik radzieckich, wchodzących w skład republik związkowych”²³.

Ostatnio jednak rosyjska propaganda posuwa się dalej. W swoim artykule Putin podkreślił, że z prawnego punktu widzenia, skoro w 1991 r. republiki założycielskie ZSRR unieważniły traktat założycielski z 1922 r., powinny być opuścić ZSRR „z tym z czym przyszły”, czyli powrócić do granic, z którymi do niego przystąpiły. Stwarza to podstawę do zakwestionowania praw Ukrainy do dawnych ziem polskich przyłączonych w 1939 r., a więc m.in. okręgu lwowskiego oraz części Besarabii i płn. Bukowiny przyłączonych w 1940 r. W odniesieniu do Zakarpacia, włączonego do USSR w 1945 r., Putin zaznaczył, że po „wyzwoleniu” przez wojska radzieckie zjazd ludności opowiedział się za przyłączeniem do Rosji, ale „opinia ludzi została zignorowana”²⁴.

7. UPA i Wielka Wojna Ojczyźniana

Obok Wielkiego Głodu istotnym elementem polityki historycznej Ukrainy są elementy heroiczne, a wśród nich – legenda bohaterskiej walki UPA, przy jednoczesnym podkreślaniu, że zarówno członkowie UPA, jak i weterani II wojny

²³ Gienprokuratura RF: pieriedacza Kryma Ukrainie w 1954-m była niezakonnoj – BBC News Russkaja służba, https://www.bbc.com/russian/russia/2015/06/50627_russia_mironov_crimea; stan na 25.06.2022 r.; Naryszkin poddierżał idieju osudit' annieksiju GDR so storony FRG – Wiedomosti, <https://www.vedomosti.ru/politics/news/2015/01/28/naryshkin-podderzhal>; stan na 26.06.2022 r. Wielokrotnie tezę tę powtarzał w swoich przemówieniach W. Putin.

²⁴ Statja Władimira Putina «Ob istoriczeskom jedinstwie...»...

walczyli o niepodległość Ukrainy²⁵. Odpowiedzią Rosji jest oskarżanie OUN i UPA o faszystyzm i nazywanie zwolenników stronnictw proeuropejskich na Ukrainie faszystami lub nazistami (lub jednym i drugim), jak również antysemitami planującymi pogromy. Mówi się o odradzającym się ukraińskim nazizmie/banderyzmie, wspieranym przez UE i USA, które w dalszej perspektywie miały planować atak NATO na Rosję; stąd konieczność prewencyjnej interwencji²⁶. Jednocześnie na potrzeby wewnętrzne przypisywano wydarzenia na Majdanie m.in. Żydom²⁷ i ruchom LGBT²⁸. Postać Stepana Bandery stała się symbolem ukraińskiego okrucieństwa i nacjonalizmu²⁹. W 2016 r. MON m.in. odtajnił i opublikował znaczną liczbę wybranych odpowiednio dokumentów archiwalnych, przedstawiających „działania Bandery i zbrodnie wojenne faszystowskich współpracowników”³⁰, wszystko to pod hasłem walki z fałszowaniem historii przez Zachód. Zarzut o „nacjonalistach i neonazistach” na Ukrainie Putin powtórzył również w swoim przemówieniu z 24 lutego 2022 r. i obecnie pozostaje on stałym elementem rosyjskiej propagandy, a denazyfikacja Ukrainy – jednym z celów prowadzonej od 24 lutego 2022 r. „operacji specjalnej”³¹. Jednocześnie, podkreślając prewencyjny charakter inwazji, odwołał się właśnie do Wielkiej Wojny Ojczyźnianej, akcentując, że Rosja nie mogła powtórzyć błędów ZSRR z tego kresu, gdy za długo zwlekano z atakiem na hitlerowskie Niemcy: „Wróg został

²⁵ **T. Olszański**, *Miejsce UPA w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Dylematy polityki historycznej Ukrainy*, Punkt Widzenia 2013/35, s. 28.

²⁶ **M. Domańska, J. Rogoża**, *Naprzód...*, s. 39. W czasie konferencji prasowej 4 marca 2014 r., odpowiadając na pytania dziennikarzy dotyczące sytuacji na Ukrainie, Putin opowiedział m.in. o szalejących w Kijowie i innych częściach państwa „neonazistach, nacjonalistach, antysemitach”, torturujących gubernatorów czy strzelających do niewinnych cywilów. Por. Władimir Putin odpowiedział na wprost dziennikarzystom o sytuacji na Ukrainie • Priezident Rossii, <http://kremlin.ru/events/president/news/20366>; stan na 23.06.2022 r.

²⁷ <http://nk.org.ua/politika/67379-evromaydan-podderzhivayut-evrei>; stan na 19.06.2022 r.

²⁸ <https://www.mk.ru/politics/article/2014/01/10/968634-gei-i-lesbiyanki-stanut-poslednim-shansom-evromaydana.html>; stan na 19.06.2022 r.

²⁹ Dobrze widoczne jest to zwłaszcza w mediach społecznościowych i na rosyjskich stronach internetowych, gdzie podkreślano m.in. bestialstwo Ukraińców w czasie rzezi wołyńskiej. Por. **E.L. Ionatamishvili, R. Szwed**, *Framing of the Ukraine-Russia Conflict in Online and Social Media*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2016, s. 51.

³⁰ O roli toczności w historii – Gazieta Kommiersant № 202 (5952) ot 31.10.2016, <https://www.kommersant.ru/doc/3131019>; stan na 22.06.2022 r.

³¹ W rosyjskich mediach można znaleźć np. twierdzenia o ukraińskich politykach „tańczących w rytm neofaszystowskich radykałów” czy o przejęciu władzy przez faszystowską juntę. Por. np. <https://kubnews.ru/obshchestvo/2022/04/05/eksperty-rossiya-stolknulas-s-bespretsedentnym-natiskom-so-storony-zapada/>; stan na 27.06.2022 r.; <https://regnum.ru/news/2336921.html>; stan na 26.06.2022 r.

zatrzymany, a następnie zmiądzony, ale kolosalnym kosztem. Próba uspokojenia agresora w przededniu Wielkiej Wojny Ojczyźnianej okazała się błędem, który drogo kosztował nasz naród. W pierwszych miesiącach działań wojennych straciśmy ogromne, strategicznie ważne terytoria i miliony ludzi. Za drugim razem nie pozwolimy na taki błąd, nie mamy prawa³². Również w separatystycznej Republice Donieckiej narracja historyczna skupia się wokół Wielkiej Wojny, mimo niestabilności sytuacji także tam hucznie obchodzi się Dzień Zwycięstwa, zaś cały rok 2015 minął pod znakiem 70 rocznicy zwycięstwa. W latach 2014–2018 uchwalono również szereg ustaw służących upamiętnieniu i ochronie pamięci bohaterów i symboli II wojny. Ma to oczywiście służyć konsolidacji społeczeństwa wokół walki z Ukrainą jako wspólnym wrogiem, wprost porównywanej z walką w czasie II wojny światowej³³.

8. Historycznoprawne uzasadnienie autokefalii

Związki patriarchatu moskiewskiego z Kremlm i jego bezwzględne poparcie dla agresywnej polityki Rosji w istotny sposób przyczyniły się do dążenia cerkwi ukraińskiej do autokefalii, popieranego zwłaszcza przez prezydenta Poroszenkę. W uzasadnieniu podkreślano historyczną łączność patriarchatu kijowskiego z konstantynopolitańskim, a nie moskiewskim. Kiedy bowiem po roku 1654 i po przejściu Kijowa po pokoju w Andruszowie w 1667 r. pojawiła się kwestia przynależności religijnej ziem ukraińskich, cerkiew kijowska nie zgodziła się na podporządkowanie Moskwie, z wyjątkiem metropolity kijowskiego Gedeona. Nigdy też nie wydał na to zgody patriarchat w Konstantynopolu. Odpowiedzią cerkwi rosyjskiej na dążenie Ukrainy do autokefalii było podkreślenie, że w roku 1686 patriarcha Dionizy IV przyznał Moskwie prawo nominowania metropolitów kijowskich, więc od tego czasu cerkiew moskiewska słusznie uznaje Ukrainę za swoje terytorium kanoniczne (według Konstantynopola prawo to miało jedynie charakter tymczasowy)³⁴. Pojawiło się też oskarżenie Konstantynopola

³² Obraszczeniye Priezidenta Rossijskoj Fiedieracyi 24.02.2022, <http://kremlin.ru/events/president/news/67843>; <https://oko.press/co-dokladnie-powiedzial-putin-kiedy-wypowiadal-wojne-ukrainie-analiza-przemowienia/>; stan na 20.06.2022 r.

³³ D. Tytarenko, „Der Feind ist wieder in unser Land einmarschiert [...]“ – „The Enemy has Invaded our Country Again [...]“ *Der Zweite Weltkrieg in der Geschichtspolitik auf dem Gebiet der „Donacker Volksrepublik“ (2014–2016)*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 2020/68, s. 508–517.

³⁴ J. Moskałyk, *Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiu rosyjskiemu*, *Studia Oecumenica* 2019/19, s. 169–170.

o przekupstwo, a w końcu – zerwanie łączności eucharystycznej z patriarchatem konstantynopolitańskim. Zaczęto również porównywać nadanie autokefalii do schizmy wschodniej z 1054 r.³⁵

9. Konkluzje

Powyższy przegląd argumentów historycznoprawnych używanych przez Rosję w antyukraińskiej propagandzie pokazuje, jak daleko posunięta jest instrumentalizacja historii, w tym historii ustroju i prawa, w Federacji Rosyjskiej, a jednocześnie jak szeroko są one wykorzystywane. Spójność narracji nie wydaje się przy tym mieć większego znaczenia; najwyraźniej nie ma sprzeczności choćby między uznaniem ugody perejeśławskiej za zjednoczenie dwóch narodów, a stwierdzeniem, że naród ukraiński jest w zasadzie nowym, dopiero dziewiętnastowiecznym tworem. Argumenty są w dużej mierze dobierane *ad hoc*, stosownie do bieżących potrzeb, przy pominięciu wszystkiego, co niezgodne z aktualną narracją. Ukazują one Ukrainę jako państwo pozbawione historycznych korzeni, o wątpliwych prawnie granicach, uzyskanych kosztem strat terytorialnych Rosji, a jednocześnie obciążone ciężką dla „bohaterów” – ludobójców o faszystowskich zapędach, w ten sposób uzasadniając rosyjską agresję.

Bibliografia

Opracowania

- Domańska M., Rogoża J.**, *Naprzód, w przeszłość! Rosyjska polityka historyczna w służbie „wiecznego” autorytaryzmu*, Raport Ośrodka Studiów Wschodnich im. Marka Karpia, Warszawa 2021, <https://www.osw.waw.pl/pl/publikacje/raport-osw/2021-05-25/naprzod-w-przeszlosc>; stan na 23.06.2022 r.
- Ionatamishvili E.L., Szwed R.**, *Framing of the Ukraine-Russia Conflict in Online and Social Media*, NATO Strategic Communications Centre of Excellence, Riga 2016.
- Komosa J.**, *Historia Ukrainy w najnowszych rosyjskich podręcznikach do historii w świetle rosyjskich rozważań nad narodem*, *Studia Polityczne* 2019/47, s. 129–150.
- Moskałyk J.**, *Autokefalia prawosławia ukraińskiego wbrew prawosławiowi rosyjskiemu*, *Studia Oecumenica* 2019/19, s. 167–178.
- Olszański T.**, *Miejsce UPa w Wielkiej Wojnie Ojczyźnianej. Dylematy polityki historycznej Ukrainy*, *Punkt Widzenia* 2013/35, s. 5–56.

³⁵ <https://www.rp.pl/kosciol/art1554861-autokefalia-na-ukrainie-wojna-o-wiare-prawdziwa>; stan na 24.06.2022 r.

Polegki O., *Polityka historyczna jako narzędzie polityki zagranicznej Rosji na obszarze byłego ZSRR. Przypadek Ukrainy*, w: B. Ociepka (red.), *Historia w dyplomacji publicznej*, Warszawa 2015, s. 177–191.

Statja Władimira Putina «Ob istoriczeskom jedinstwie russkich i ukraincew», <http://kremlin.ru/events/president/news/66181>; stan na 26.06.2022 r.

Tytarenko D., „*Der Feind ist wieder in unser Land einmarschiert [...]*“ – “*The Enemy has Invaded our Country Again [...]*”. *Der Zweite Weltkrieg in der Geschichtspolitik auf dem Gebiet der „Doncker Volksrepublik“ (2014–2016)*, *Jahrbücher für Geschichte Osteuropas* 2020/68, s. 508–556.

Zielińska J., *Ruska (russkaja) czy rosyjska (rossijskaja), czyli dylematy rosyjskiej polityki historycznej*, *Polski Przegląd Stosunków Międzynarodowych* 2017/7, s. 89–112.

Strony internetowe

Gienprokuratura RF: pieriedacza Kryma Ukrainie w 1954-m była niezakonnoj – BBC News Russkaja służba, https://www.bbc.com/russian/russia/2015/06/150627_russia_mironov_crimea; stan na 25.06.2022 r.

<http://4pt.su/pl/content/renesans-eurazjatzyzmu>; stan na 19.06.2022 r.

<http://kremlin.ru/events/president/news/53211>; stan na 19.06.2022 r.

<http://kremlin.ru/events/president/news/66181>; stan na 26.06.2022 r.

<http://kremlin.ru/events/president/news/67828>; stan na 20.06.2022 r.

<http://kremlin.ru/events/president/news/67843>; stan na 20.06.2022 r.

<http://nk.org.ua/politika/67379-evromaydan-podderzhivayut-evrei>; stan na 19.06.2022 r.

<https://dzieje.pl/wiadomosci/czescy-poslowie-uznali-kleske-glodu-na-ukrainie-w-latach-30-zaludobojstwo>; stan na 21.06.2022 r.

<https://kubnews.ru/obshchestvo/2022/04/05/eksperty-rossiya-stolknulas-s-bespretседentnym-natiskom-so-storony-zapada/>; stan na 27.06.2022 r.

<https://oko.press/co-dokladnie-powiedzial-putin-kiedy-wypowiadal-wojne-ukrainie-analiza-przemowienia/>; stan na 20.06.2022 r.

<https://regnum.ru/news/2336921.html>; stan na 26.06.2022 r.

<https://rusmir.media/rubrics/history>; stan na 1.07.2022 r.

<https://twitter.com/visegrad24/status/1535321088137232388?lang=en>

<https://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+IM-PRESS+200810221PR40408+0+DOC+XML+V0//PL>; stan na 20.06.2022 r.

<http://www.kremlin.ru/events/president/news/20603>; stan na 23.06.2022 r.

<https://www.mk.ru/politics/article/2014/01/10/968634-gei-i-lesbiyanki-stanut-poslednim-shansom-evromaydana.html>; stan na 19.06.2022 r.

<https://www.polskieradio.pl/39/1240/Artykul/2906826,Putin-manipuluje-historia-w-swoim-wystapieniu-Marzenia-o-wielkiej-Rosji-i-klamstwo-o-sowieckich-początkach-Ukrainy>; stan na 23.06.2022 r.

<https://www.rp.pl/kosciol/art1554861-autokefalia-na-ukrainie-wojna-o-wiare-prawdziwa>; stan na 24.06.2022 r.

Naryszkin poddierzał idieju osudit' annieksiju GDR so storony FRG – Wiedomosti, <https://www.wedomosti.ru/news/2015/01/28/naryshkin-podderzhal>; stan na 26.06.2022 r.

O roli toczności w historii – Gazieta Kommiersant № 202 (5952) ot 31.10.2016, <https://www.kommersant.ru/doc/3131019>; stan na 22.06.2022 r.

„Rosja to imperium dobra”. Klakier Putina był wściekły na Dudę – WP Teleshow, <https://teleshow.wp.pl/rosja-to-imperium-dobra-klakier-putina-byl-wsciekly-nadude-6778810006383328a>; stan na 26.06.2022 r.

Władimir Putin odpowiedział na wprost dziurników o sytuacji na Ukrainie • Priezident Rossii, <http://kremlin/events/president/news/20366>; stan na 23.06.2022 r.

Lena FIJAŁKOWSKA

LEGAL AND HISTORICAL ARGUMENTS IN RUSSIAN PROPAGANDA CAMPAIGNS AGAINST UKRAINE, 2013–2022

Abstract

Background: The subject of the analysis are the legal and historical arguments used in the propaganda campaigns against Ukraine.

Research purpose: The aim of the study was to determine how history is used in the information war with Ukraine, on which events the Russian historical narrative focuses, and what demands and aspirations it justifies.

Methods: The research was based on the analysis of the literature and the Russian president's speeches and statements as well as the propaganda content of Russian media.

Conclusions: The analysis showed that legal history is an essential tool in the information war against Ukraine. The Russian narrative focuses on those events that can be interpreted in such a way as to emphasize the eternal unity of the Russian, Ukrainian and Belarusian nations, while negating Ukraine's full independence. The territory seized in 2014 is considered historically Russian, and Russia's imperial past serves as a justification for the creation of a zone of influence that covers the post-Soviet area. In turn, the resurgent fascism in Ukraine, the proof of which is the cult of Stepan Bandera justified the aggression in 2014 and in February 2022.

Keywords: legal history, history, information war, propaganda.